

ΚΑΜΙΛΛΟΣ ΦΛΑΜΜΑΡΙΩΝ

Ἡ θετική ἐπιστήμη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ὅση-μέραι διαδιδόμενη καὶ ποικιλοτρόπως ἐφαρμοζομένη κατέστη τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, οὐτινος ἄρχει ὡς ἀπόλυτος δεσπότης ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον· τὰ πολυτίμα αὐτῆς προϊόντα ἀποτελοῦσι τὴν πλουσιωτέραν πηγὴν τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἰσχύος, αἱ δὲ ποικίλαι ἐφαρμογαὶ αὐτῆς προσδίδουσι τὸ ὄνομά των εἰς τὰς διαφόρους ἱστορικὰς ἐποχὰς καὶ χαρακτηρίζουσι τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ὁ ἠλεκτρισμός, ὁ μαγνητισμός, ὁ ἀτμός, αἱ μηχαναὶ, ἡ θετικὴ φιλοσοφία καὶ τὰ λοιπὰ πολυπληθῆ καὶ πολυώνυμα τῆς ἐπιστήμης τέχνα κατῆλθον ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ δυσπροσίτων ναῶν αὐτῆς, διεδόθησαν θαναμασίως καὶ ἐφώτισαν μέχρι τῶν τελευταίων κοινωνικῶν βαθμίδων τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα. Ἡ γεωργία, ἡ ναυτική, ἡ βιομηχανία, ἡ ἰατρική, αἱ τέχναι, τὸ ἐμπόριον καὶ οἱ λοιποὶ οὐσιώδεις κλάδοι, δι' ὧν λειτουργεῖ, μορφοῦται καὶ προάγεται τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς ἐξ αὐτῆς ἀρῶνται χρήσιμα πορίσματα, θεμελιώδεις καὶ ἀσφαλεῖς βάσεις, ἰσχυρὰ καὶ πολυτίμους δυνάμεις πρὸς πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν. Τὸ ζωηρὸν ἐπιστημονικὸν φῶς τὸ σελαγίζον, ὡς ζεῖδωρος Ἥλιος, καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καθοδηγεῖ τὴν χεῖρα τοῦ ἐργάτου, τὴν κρίσιν τοῦ φιλοσόφου, τὰς ἐρεῦνας τοῦ σοφοῦ, τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ, τὸν κάλαμον τοῦ δημοσιογράφου. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν αὐθαιρέτων δοξασίων, τῶν σκοτεινῶν καὶ ταλαντευομένων ἐμπειρισμῶν, τῶν ἀτομικῶν συστημάτων, τῶν ἀβασίμων θεωριῶν καὶ τῶν φαντασιωδῶν φιλοσοφικῶν σκέψεων. Πανταχοῦ ὅπου ἀναζητεῖται ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἢ καλλιεργοῦνται αἱ ἐφαρμογαὶ αὐτῆς τὸ πᾶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ ὅ,τι ἀντίκειται πρὸς αὐτὴν, ἀντίκειται πρὸς τὰ πράγματα, πρὸς τὴν πα-

ρατήρησιν, πρὸς τὸν ὑπολογισμόν καὶ συνεπῶς στερούμενον βάσεως καταπίπτει ἢ προώριστα ταχέως καὶ ἀφρεύτως νὰ καταπέσῃ.

Ἡ ἐπιστήμη, ὡς ἡ ἀλήθεια, εἶνε μία· πᾶσα ἀνακάλυψις ἐν αὐτῇ εἰς οἰονδήποτε κλάδον καὶ καθ' οἴανδήποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν γείνη συνδέεται ἀναποσπᾶστως πρὸς πάσας τὰς λοιπὰς. Ἀλληλένδετοι κρίκοι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀλύσσου, αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι δὲν δύνανται νὰ χωρισθῶσιν εἰς πρακτικὰς ἢ μὴ, χρησίμους ἢ ἀχρήστους· ἡ μία βοηθεῖ καὶ στηρίζει τὴν ἄλλην, ἡ μία συντελεῖ καὶ παρέχει ἀφορμὴν εἰς ἀνακάλυψιν ἢ πρόοδον τῆς ἄλλης. Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν δυνάμιν τῆς διανοητικῆς ἐργασίας ἣτις συνετέλεσεν εἰς ἀποκάλυψιν ἐκάστης αὐτῶν, ἀλλ' εἶνε ἀδύνατον νὰ προιδώμεν ἢ προορίσωμεν τὴν ἔκτασιν, ἣν δύναται νὰ λάβῃ ἐν τῇ καθόλου ἐπιστήμῃ καὶ τὸν βαθμὸν, καθ' ὃν θέλει συντελέσει εἰς τὴν πρόοδον μία οἰαδήποτε τούτων. Τίς ἠδύνατο νὰ προῖδῃ τὰς διαστάσεις καὶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἠλεκτρικοῦ πειράματος τοῦ Θαλοῦ ἢ τοῦ ἐπὶ βατράχου φυσιολογικοῦ πειράματος τοῦ Γαλβάνη; Ἡ ἐπιστήμη διὰ τὴν ἐπιστήμην· ἀλλοίμονον δὲ ἂν θελήσωμεν νὰ περιορίσωμεν τὰς ἐρεῦνας αὐτῆς εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῆς πρακτικῆς ἀνάγκης. Τότε αὕτη χάνει τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῆς, παρεκτρέπεται τοῦ εὐγενοῦς σκοποῦ τῆς καὶ υποβιβάζεται εἰς ταπεινὴν θεραπευτικὴν εὐτελῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. Ὁ ζητῶν νὰ ὀρίσῃ τὴν σκοπιμότητα οἰαδήποτε ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, λησμονεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης ἢ ζητεῖ νὰ περικόψῃ τὰ πτερὰ, δι' ὧν αὕτη διατρέχουσα τὸ Σύμπαν κατέστη κυρία αὐτοῦ.

Ἡ πρόοδος ὅμως τῆς ἐπιστήμης καὶ μετ' αὐτῆς ἡ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα δημιουργίας μόνον· οἱ μεγαλοφρεεῖς ἐπιστήμονες ὧν τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα ἐχάραξε νέας ὁδοὺς καὶ ἐπλούτισεν αὐτὴν διὰ μεγάλων ἀνακαλύψεων δὲν εἶνε οἱ μόνον παράγοντες ταύτης καὶ συνεπῶς οἱ μόνον ἔχοντες δικαιώματα ἐπὶ τὴν παγκόσμιον ἐκτίμησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἡ δημιουργία ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον σταδίον πάσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἡ δὲ καρποφόρος χρησιμοποίησις αὐτῆς θάττον ἢ βράδιον, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἶνε ἀπαραίτητον αὐτῆς συμπλήρωμα. Εἶνε βλασημία νὰ βαθμολογῶνται ἀναλόγως τῆς φαινομένης πρακτικότητος αὐτῶν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι, ἀλλὰ δὲν εἶνε πρέπον καὶ νὰ ἀφίνωνται αὐταὶ ἀχρησιμοποίητοι, καὶ ἀπρόσιτοι εἰς τοὺς πολλοὺς ἐν περιορισμῷ μεταξὺ τῶν στενῶν ὀρίων τῆς ειδικότητος. Ὁ ἰδανικὸς σκοπὸς αὐτῶν εἶνε νὰ ἀνήκουν, εἰ δυνατόν, εἰς ὅλους, νὰ καταστῶσι κοινὸν κτῆμα, ἀντικείμενον παγκοσμίου χρήσεως. Οὕτω πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια καθίσταται πυρὸς φωτίζων τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ δυσχερεῖ ἀγῶνι πρὸς κατάκτησιν τοῦ ἀγνώστου, πανίσχυρος δυνάμεις ἐνισχύουσα καὶ ὠθοῦσα αὐτὴν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν.

Ἡ πρὸς ἐκλαίκευσιν τάσις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν μυστικισμόν καὶ τὴν ἄκραν ἀποκλειστικότητα τῆς ἀρχαίας τῆς προελληνικῆς, ἀποτελεῖ τὸ οὐσιωδέστερον καὶ ἀποτελε-

σματικώτερον προσόν αὐτῆς. Ἡ ἐκδημοκρατίας ὁμως αὐτῆ τῶν καρπῶν τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους· ἤρξατο καὶ αὐτῆ, ὡς τόσα ἄλλα, ἐν Ἑλλάδι· πρὸ δύο καὶ ἡμισείας χιλιετηρίδων διὰ τοῦ πατρὸς τῆς ἑλληνικῆς Ἀστρονομίας. Τῷ 600 π. Χ. Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ταξειδεύσας ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μετέφερε καὶ ἐξελείκευσεν ἐν αὐτῇ πρῶτος τὰς μυστηριώδεις ἀστρονομικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς γνώσεις τῶν Χαλδαίων καὶ Αἰγυπτίων· εἰς τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερον τίτλον τοῦ πρώτου τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ μόρφωσις τῆς Ἀστρονομίας εἰς συστηματικὴν θετικὴν ἐπιστήμην, ὅποια ἐβλάστησεν ἐπὶ τοῦ γονίμου πνευματικοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ὅποια ὑπάρχει μέχρι σήμερον. Ἡ ἐκλαίκευσις αὐτῆ τῆς ἐπιστήμης ἐξηκολούθησεν ἀσθενῶς καὶ ἐν μέρει παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἐπεκράτησεν ὁμως καὶ κατέστη ὁ κυριώτερος μοχλὸς τῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως κατὰ τὸν λήγοντα ἰδίως αἰῶνα. Εἰς αὐτὴν ὀφείλομεν τὸν Edison καὶ τὸσους ἄλλους σπουδαίους τῶν πρακτικῶν ἐφαρμογῶν τῆς ἐπιστήμης ἐργάτας, οἵτινες δεξιῶς τὰ πορίσματα αὐτῆς χειριζόμενοι καὶ συνδυάζοντες κατῴρθωσαν διὰ τοῦ ἐπινοητικοῦ αὐτῶν πνεύματος νὰ παράσχῃσι πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Χρειάζεται ὁμως ἰκανότης καὶ ἰδιοφυΐα οὐ μικρὰ διὰ ν' ἀποσπάσῃ τις ἐκ τῶν στρυφνῶν καὶ περιπλόκων ὑπομνημάτων τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, νὰ τὰς ἀπλοποιήσῃ ἀκούοντως, νὰ τὰς καταστήσῃ προσιτὰς εἰς πάντας καὶ νὰ τὰς μεταδώσῃ ὡς τερπνὸν ἀνάγνωσμα εἰς ὅλα τὰ πνεύματα οἰασθῆποτε ἀναπτύξεως. Μόνος ὁ ἐννοῶν κατὰ βάθος τὰ πράγματα δύναται καὶ νὰ μεταδώσῃ αὐτὰ σαφῶς καὶ ἐξ ὀλοκλήρου· δὲν εἶνε ἰδιον παντὸς ἐπιστήμονος νὰ καθιστᾷ προσιτὰ τὰ προϊόντα τῆς διανοίας, εἴτε ἑαυτοῦ εἴτε ἄλλων ἔργα εἶνε ταῦτα. Ὁ διὰ δημιουργικοῦ πνεύματος πεπρωτισμένος εἶνε ὁ καταλληλότερος πρὸς μετάδοσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν καὶ ὁ μόνος ἰκανὸς ν' ἀνυψωθῆ εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς γονίμου μεταδοτικότητος στρώματα τὰ ἀπρόσιτα εἰς τοὺς κοινούς διδασκάλους. Εἶνε ὁμως ἀνακριβὲς ὅτι ὅλοι οἱ δημιουργοῦντες εἶνε ἱκανοὶ καὶ νὰ μεταδίδωσιν ἐγγράφως ἢ διὰ ζώσης, ὅσον καὶ ὅτι ἡ ἔλλειψις σαφηνείας εἶνε χαρακτηριστικὸν τῶν μεγάλων δημιουργικῶν πνευμάτων ὡς ἐπρέσβευόν τινες ἄλλοτε. Πρὸ ἐτῶν ἐν τινι ἐπιστημονικῇ συζητήσῃ, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ λυθῆ ἂν ἔργον τι, περὶ τοῦ κόσμου, ἀνῆκεν ἢ μὴ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ Δανιὴλ Heinsius ἀπερᾶνθη ἀρνητικῶς ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι «τὸ ἔργον τοῦτο οὐδαμοῦ παρέχει τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐκείνην σκοτεινότητα, ἥτις εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπωθεῖ τοὺς ἀμαθεῖς». Αἱ τοιαῦται ὅλως σφαλραῖ ἰδέαι οὐδαμοῦ στηρίζονται σήμερον. Ὁ πολὺς Arago ἀναφέρειν τοῦτο, ὀρθότατα προσθέτει: «κατ' ἐμὲ οὐδέποτε ἡ ἀσάφεια δύναται νὰ καταστῆ ἀντικείμενον δικαίων ἐπαίνων». Αὐτὸς οὗτος δὲ ὁ διὰ τὴν πληθὺν τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων καὶ τὸ σαφὲς καὶ τερπνὸν τῆς

διδασκαλίας περιώνυμος ἀστρονόμος ἀποτελεῖ ἐν τῶν πολλῶν παραδειγματῶν, ἐφ' ὧν συνετριβήσαν καὶ κατέπεσαν αἱ τοιαῦται ἰδέαι. Ὑπάρχουσι βεβαίως μεγάλα δημιουργικὰ πνεύματα, ὧν ἡ μεταδοτικότης δὲν ἐξέρεγεται τῶν στενωπῶν ὁρίων τῆς ἰδίως ἀτομικότητος, ἀλλ' οἱ συγκεντροῦντες ἐν ἑαυτοῖς τὸ τε δημιουργικὸν καὶ μεταδοτικὸν δῶρον εἰσὶν οἱ τέλειοι ἐπιστήμονες, ἐξ ὧν προῆλθον οἱ μεγάλοι ἐκλαίκευται οἱ φωτίσαντες τὴν ἀνθρωπότητα καὶ γενόμενοι ἄξιοι τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῆς.

Ἐὰν ἡ ἐκλαίκευσις θεωρῆται χρήσιμος δι' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, εἶνε βεβαίως ἀπαραίτητος διὰ τὸν ὑψηλότερον καὶ εὐγενέστερον αὐτῶν, τὴν Ἀστρονομίαν, δι' ἣν δικαίως ἐλέγχθη ὅτι παρέχει τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἡ ἔκτακτος μεγαλοπρέπεια τῶν ἐξαγομένων αὐτῆς ἀνυψοῖ τὸ πνεῦμα, ἐνῶ ἡ ἀκριβεία καὶ ἡ θαυμασία δύναμις τῶν μεθόδων ἄς χειρίζεται, ἐνισχύει αὐτὸ εἰς ἐπίλυσιν μεγάλων προβλημάτων. Ἡ ἀλήθεια αὐτῆ κατενοήθη ἰδίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, σπουδαίως δὲ εἰς τοῦτο συνετέλεσε διὰ συστηματικῆς καὶ ἐπιτυχοῦς ἐργασίας, μετὰ τὸν Arago, ὁ Φλαμμαριών. Ὁ περιώνυμος ἀστρονόμος, οὗτινος ἡ φήμη εἶνε ἤδη παγκόσμιος, εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἐκλαίκευτῆς τῆς βασιλείσεως τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Κοπέρνικος κατὰ τὸ 1543 ἐν τῷ περιφῆμῳ «Περὶ Περιφορῶν» βιβλίῳ του ἔγραφεν: «Θὰ καταστήσω τὸ σύστημά μου φαεινότερον τοῦ Ἥλιου, τοῦλάχιστον δι' ἐκείνους, οἵτινες δὲν εἶνε ξένοι πρὸς τὰ Μαθηματικά.» Ὁ Φλαμμαριών δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ τοῦ Arago ὅτι δὲν ἔργε ἀνάγκη τοῦ τελευταίου περιορισμοῦ, καὶ ὅτι ἠδυνήθη νὰ ἐκθέσῃ τὴν Ἀστρονομίαν χωρὶς νὰ τὴν υποβιβάσῃ, οὕτως ὥστε νὰ καταστήσῃ τὰς ὑψηλότερας θεωρίας αὐτῆς προσιτὰς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγεωμετρήτους. «Τὸ βιβλίον αὐτό, γράφει ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Δημῶδους Ἀστρονομίας του ὁ Φλαμμαριών, ἐγράφη δι' ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀγαπῶσι ν' ἀντιλαμβάνωνται τῶν περικυκλούντων αὐτοὺς πραγμάτων, καὶ οἱ ὅποιοι θὰ ἐλογίζοντο εὐτυχεῖς ἐὰν ἀπέκτων ἄνευ κόπου στοιχειώδη καὶ ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς καταστάσεως τοῦ Σύμπαντος. Δὲν εἶνε εὐχάριστον ν' ἀσκῶμεν τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐν τῇ σπουδῇ τῶν μεγάλων θεαμάτων τῆς φύσεως; Δὲν εἶνε χρήσιμον νὰ γνωρίζωμεν τοῦλάχιστον τοῦ βαδίζομεν, ποῖαν θέσιν κατέχομεν ἐν τῷ ἀπείρῳ, ποῖος εἶνε αὐτὸς ὁ Ἥλιος τοῦ ὁποίου αἱ εὐεργετικαὶ ἀκτίνες συντηροῦσι τὴν ζωὴν ἐπὶ τῆς Γῆς, τίς εἶνε ὁ οὐρανὸς αὐτὸς ὅστις μᾶς περιβάλλει, ποῖοι εἶνε οἱ πολυπληθεῖς αὐτοὶ ἀστέρες οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν σκοτεινὴν νύκτα διαχέουν εἰς τὸ διάστημα τὸ σιγηλὸν αὐτῶν φῶς; Τὴν στοιχειώδη ταύτην γνώσιν τοῦ Σύμπαντος, ἄνευ τῆς ὁποίας θὰ ἐζῶμεν ὡς τὰ φυτὰ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ καὶ τῇ ἀδιαφορίᾳ τῶν αἰτίων, ὧν ὑφίσταμεθα αἰωνίως τὰ ἀποτελέσματα, δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποκτήσωμεν οὐ μόνον ἀκόπως ἀλλὰ καὶ μετὰ θελγήτρου διαρκῶς αὐξήσαντος. Μακρὰν τοῦ νὰ ἦνε μεμονωμένη καὶ ἀπρόσιτος, ἡ Ἀστρονομία εἶνε ἡ ἐγγύτερον ἡμῶν κειμένη ἐπιστήμη, ἡ ἀναγκασιότερα εἰς τὴν γενικὴν μόρφωσιν ἡμῶν καὶ

συγχρόνως εκείνη, ἥς ἡ μελέτη παρέχει τὰ περισσότερα θέλητρα καὶ ἐπιφυλάσσει τὸ τερπνότερον ἐντύφημα. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μᾶς εἶνε ἀδιάφορος, διότι μόνη αὐτὴ μᾶς διδάσκει πού εἴμεθα· πρὸς δὲ δὲν περιπλέκεται ὑπὸ ἀριθμῶν, ὡς αὐστηροὶ τινες σοφοὶ ἠθέλησαν νὰ ὑποδείξωσιν· οἱ ἀλγεβρικοὶ τύποι εἶνε ἰκρίωματα ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα, ὧν γίνεται χρῆσις κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν λαμπροῦ μεγάρου· ἄς καταπέσωσιν οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Οὐρανίας ἀπαστράπτει ἐν πολυτελείᾳ, ἐπιδεικνύον εἰς τοὺς ἐκθάμβους ὀφθαλμοὺς ὄλον τὸ μεγαλεῖον καὶ ὄλην τὴν αἴγλην αὐτῆς. »

Ὁ Φλαμμαριὼν δὲν εἶνε οὔτε ὁ πρῶτος οὔτε ὁ μόνος ἀστρονόμος, ὅστις διὰ δημῶδων συγγραμμάτων καὶ διατριβῶν προσεπάθησε νὰ ἐκλαϊκεύσῃ τὴν ἐπιστήμην τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τὰς καθημερινὰς προόδους τῆς. Πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν σοφοὶ ἔξοχοι ἐκ τῶν σκηπτούχων τῆς ἐπιστήμης ὡς ὁ Laplace, ὁ Arago, ὁ Bessel, ὁ Delaunay, ὁ Newcomb, ὁ Tisserand καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔγραψαν σπουδαιότατα δημῶδη ἔργα, ἐν οἷς πλὴν τῶν γνωστῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν ἐγκατέσπειραν πλείστας νέας πρωτοτύπους ιδέας καὶ ἐργασίας τῶν μεγάλης σπουδαιότητος. Ὁ μελετῶν τὴν Περιγραφὴν τοῦ Συστήματος τοῦ Κόσμου τοῦ δαιμονίου Laplace καὶ δυνάμενος νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν στρυφνῶν αὐτῆς σελίδων ἐκπλήσσεται συναντῶν ἀνὰ πᾶν βῆμα πληθύν νέων πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ιδεῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς μαθηματικῆς ἀποδείξεως διατυπωμένων. Αἱ ἐργασίαι αὗται οὐ μόνον δὲν ἐμείωσαν τὸ γόητρον τῆς Ἀστρονομίας καταστήσασαι αὐτὴν κοινὸν κτῆμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὠφέλησαν σπουδαίως, ἐπαυξήσασαι τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου πρὸς αὐτήν. « Ὑπάρχουσι ψευδῆ πιστῆμαι τινές, λέγει ὁ Arago, αἵτινες θὰ ἔχον ὄλην τὴν γοητείαν τῶν ἐὰν ἐξετίθεντο εἰς τὰ ὄμματα πάντων. Ἡ Ἀστρονομία δὲν φοβεῖται τοιοῦτόν τι. Οἰονδῆποτε φῶς καὶ ἂν διαχύσητε ἐπὶ τῶν μεθόδων καὶ τῶν ἀποδείξεων αὐτῆς, δὲν φοβεῖσθε νὰ ἀνακράξῃ κανεὶς· αὐτὸ ἦτο ὄλον; Τὸ μέγεθος τῶν ἐξαγομῶν αὐτῆς προλαμβάνει πάντοτε τοιαύτην ἐπιφώνησιν. » Ἡ ἐκλαϊκευσις τῆς Ἀστρονομίας ἐφώτισε τοὺς ἀρμυδιούς καὶ ἐγένετο πολλαίς μέχρι τοῦδε ἀφορμῇ ἰδρύσεως νέων καὶ μεγάλων Ἀστεροσκοπεῖων ἐκ μέρους τῶν κυβερνήσεων ἢ τῶν πλουσίων ἐραστῶν τῆς ἐπιστήμης· τὰ διάφορα Ἀστεροσκοπεῖα, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ ἐν Παρισίοις Ἐθνικοῦ τῆς Γαλλίας ἐξαιρουμένου, οὐ μόνον παρὰ τοῦ Κράτους ἔτυχον πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν μέσων ἀλλὰ καὶ παρὰ περρωτισμένων ἰδιωτῶν ἐπροικίσθησαν διὰ κολοσσαίων ὀργάνων, τιμῶντων ἤδη τὸ ὄνομα τῶν χειριζομένων ὅσον καὶ τὸ τῶν δωρησάντων αὐτά. Πρόσφατον εἶνε τὸ παράδειγμα τοῦ ἐν Nice μεγάλου Ἀστεροσκοπεῖου, ἀξίας πέντε περίπου ἑκατομμυρίων, ὅπερ ἀνηγέρθη καὶ συντηρεῖται ὑπὸ τοῦ μεγάλου φιλεπιστήμονος Bischoffsheim· τοῦ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Λευκοῦ ὄρους κατασκευαζομένου εἰσέτι ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Janssen δαπάνη διαφόρων γάλλων πλουσίων· τοῦ μεγάλου τηλεσκοπίου τῆς Βιέννης

δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ Rotschild, καὶ τῶν ἄλλων ἀξίων μιμήσεως.

Ὅτι διακρίνει τὸν Φλαμμαριῶνα ὡς ἐκλαϊκευτὴν εἶνε τὸ σπινθηρίζον παρισινὸν πνεῦμα, ἡ κομψότης τοῦ ὕφους, ὁ μέγας ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ πολλὴ σαφήνεια. « Ἡ σαφήνεια εἶνε ἡ εὐγένεια τῶν ὀμιλούντων δημοσίᾳ » εἶπε φιλόσοφος τις. Ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ταύτης εὐγενείας ὁ Φλαμμαριὼν ἔχει βεβαίως ἀναφαίρετους τίτλους. Λάτρης φανατικὸς τῆς ἐπιστήμης, ἐμπνευσμένος ποιητῆς τῆς Οὐρανίας, παρασύρει τοὺς ἀναγνώστας καὶ τοὺς ἀκροατὰς του, τοὺς ἀνυψοῖ μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἀνά τὸ Σύμπαν πνευματικὰς ἐκδρομάς του καὶ τοῖς μεταδίδει τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἰδίαν αὐτοῦ λατρείαν. Πνευματώδης εἰς ἄκρον καὶ κάτοχος τῆς ἰστορίας τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῶν ἀστρονόμων πάντων μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν αὐτῆς, διδάσκων τέρπει διὰ χαριτολογημάτων καὶ πλήθους ἐπιστημονικῶν ἀνεκδότων, ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὰς ποικίλας ἀστρονομικὰς ἀνακαλύψεις καὶ τοὺς ἐργάτας αὐτῶν. Ὀλίγοι μεταξὺ τῶν ἐξοχωτέρων ἀστρονόμων γνωρίζουν ὡς ὁ Φλαμμαριὼν πᾶν ὅ,τι ἔχει ἄμεσον ἢ ἔμμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην τοῦ Οὐρανοῦ· εἶνε ζῶσα ἀστρονομικὴ Βιβλιοθήκη, πλήρης καὶ πάντοτε ἐνήμερος. Ὡς ἐκλαϊκευτῆς ὁ Φλαμμαριὼν ἀναμφιβόλως θὰ ἀφήσῃ ἐποχὴν· ἐν Παρισίοις καθὼς καὶ καθ' ὄλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ὅπου ἀναγινώσκονται βιβλία, ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ εἶνε ὁ δημοτικώτερος τῶν συγχρόνων ἐπιστημόνων.

Ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν ἀναγινωσκόντων οἱ μὴ γνωρίζοντες τὸν Νεύτωνα, τὸν Laplace, τὸν Lavoisier, οὐδεὶς ὅμως ἀγνοεῖ τὸν Φλαμμαριῶνα. Ὅταν ὀμιλῇ ἐν Παρισίοις δημοσίᾳ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς Rue Serpente τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων ὄλων τῶν σημείων καὶ τῶν τάξεων τῆς μεγαλοπόλεως ἀποτελούμενον ἀνέρχεται εἰς χιλιάδας. Ἐπὶ δύο ὥρας ὀμιλεῖ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐνώπιον πυκνοῦ ἐκ 5 χιλιάδων περίπου ἀκροατηρίου, χωρὶς οὐδεὶς νὰ κουρασθῇ, χωρὶς οὐδεὶς νὰ βαρυνθῇ, ἐνῶ ἡ πρὸς τὴν αἰθουσαν ἄγουσα ὁδὸς ἦτο καὶ αὐτὴ πλήρῃ παρισινῶν διαπληκτιζομένων ἵνα εἰσέλθωσι καὶ ἀκούσωσι τὸν εὐφραδῆ ὀμιλητὴν μετ' ἐκτάκτου ἐπιτυχίας ὀμιλοῦντα περὶ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῶ πλανήτου, τοῦ γείτονος καὶ κατὰ πολὺ ὁμοιάζοντος πρὸς ἡμᾶς Ἄρεως.

Ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης φανατικὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ Φλαμμαριῶνος εἶνε τοσοῦτος, ὥστε ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχον ἀνθρώποι ἀναγινώσκοντες μυθιστορήματα ἐνῶ ἀγνοοῦν τὰ στοιχεῖα αὐτῆς. Βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἢ ἄλλων οἰασθῆποτε σημασίας καὶ σπουδαιότητος φιλολογικῶν ἔργων, περὶ ὧν οὐδεὶς ἀντιλέγει, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀσκόπων καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος μυθιστοριῶν, ἐξ ὧν ἐπλημμύρησε δυστυχῶς ἡ νεωτέρα φιλολογία. Κατὰ τούτων ὑψῶν τὴν φωνὴν αὐτοῦ γράφει ὁ Φλαμμαριὼν : « ἐνῶ τελειώνοντες τὴν τελευταίαν σελίδα μυθιστορήματος γνωρίζομεν ἀκριβῶς τόσα ὅσα καὶ πρὶν ἀρχίσωμεν τὴν πρώτην, ἔπρεπε νὰ εἴμεθα τυφλοὶ ἢ

ἀνεπίδεκτοι πάσης πνευματικῆς ἀντιλήψεως ὅπως ἡ ἀνάγκη εἰς ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων μὴ ἐκτείνῃ θαυμασιῶς τὴν σφαῖραν τῶν γνώσεων ἡμῶν καὶ μὴ ὑψώσῃ βαθμυδῶν τὴν κρίσιν μας. Δυνάμεθα μάλισ-
στα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἶνε ἀνήκουστον νὰ εὐ-
ρίσκηται εἰς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν πνεῦμα ἔστω καὶ ἐ-
λάχιστα ἀνεπτυγμένον, τὸ ὅποιον νὰ διατελῇ ἐν
ἀγνοίᾳ τῶν ἀπολύτων ἀληθειῶν τῶν ἀποκαλυπτο-
μένων ὑπὸ τῶν μεγαλοπρεπῶν κατακτήσεων τῆς
νεωτέρας Ἀστρονομίας».

Νεώτατος ὁ Φλαμμαριών εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἀστε-
ροσκοπεῖον τῶν Παρισίων, ὅταν Διευθυντὴς αὐτοῦ
ἦτο ὁ δι' ὑπολογισμῶν ἐν τῷ γραφεῖῳ αὐτοῦ ἀνα-
καλύψας τὸν Ποσειδῶνα διάσημος Leverrier. Τὸ
μέγα Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Γαλλίας, διοικούμενον
μετ' ἄκρας ἀστυρότητας καὶ τάξεως, ἔκτοτε ἤκμα-
ζεν, ὁ δὲ περιώνυμος πλὴν εἰς ἄκρον μαθηματικὸς
Διευθυντὴς του ἔθεωρεῖτο ὁ πρῦτανος τῶν συγχρό-
νων ἀστρονόμων καὶ ὁ δυσκολώτερος τὸν χαρακτήρα
μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ Φλαμμαριών ὅμως φαίνεται ὅτι
δὲν εἶχε γεννηθῆ διὰ νὰ ὑποβληθῆ εἰς τοὺς περιο-
ρισμοὺς καὶ τοὺς μαθηματικὸς ὅρους τοῦ μεγάλου
Ἀστεροσκοπεῖου. « Ὑπολογισμοί, γράφει ὁ ἴδιος ἐν
τῇ *Οὐρανίᾳ* του, λίαν ἀνοῦσιοι ἀπερρόφων ὅλα τὰ
ἀπογεύματά μου ἀπὸ τῆς δευτέρας μέχρι τῆς τε-
τάρτης ὥρας· ἡσχολούμην νὰ διορθῶν τὰς κατὰ
τὴν προηγουμένην νύκτα γενομένας παρατηρήσεις
τῶν ἀστέρων, ἐπιφέρων εἰς αὐτὰς τὰς ἐκ τῆς ἀτμο-
σφαιρικῆς διαθλάσεως προερχομένας διορθώσεις, αἰ-
τινες ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ βαρομέτρου καὶ
τῆς θερμοκρασίας. Οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι εἶνε ἀπλοῖ
ὅσον καὶ ὀχληροί· τοὺς ἐκτελοῦμεν μηχανικῶς διὰ
πινάκων ἐτοιμῶν, ἐνῶ συγχρόνως σκεπτόμεθα ἄλλο
τι». Ἡ ἐν τῷ Ἀστεροσκοπεῖῳ δράσις αὐτοῦ βε-
βαίως δὲν θὰ περιορίζετο εἰς τοῦτο μόνον, οὐδὲ θὰ
ἐσπερίετο τῆς εὐκαιρίας νὰ διαπρέψῃ εἰς ἄλλα ὑψηλὰ
καὶ πρωτότυπα ἔργα, ἐξ ὧν βροίθῃ τὸ ἐν τοῖς Ἀστε-
ροσκοπεῖοις στάδιον· ἀλλὰ ἡ ἰδιοφυία τοῦ Φλαμμα-
ριῶνος ὥθει αὐτὸν πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν, πρὸς τὸν
ἐλεύθερον καὶ ἀνοικτὸν ὀρίζοντα, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκη
ὅπως δράσῃ καὶ διαπρέψῃ συμφῶνως πρὸς αὐ-
τήν. Δι' αὐτὸ ἀπεσύρθη ἐνωρὶς τῆς ἐν τῷ Ἀστερο-
σκοπεῖῳ ὑπηρεσίας καὶ ἤρξατο γράφων καὶ δημο-
σιεύων τὰ ὥραια αὐτοῦ ἔργα. Ὁλίγοι ἔγραψεν τόσα
πολλά, ὅσα αὐτὸς εἰς τόσον χρονικὸν διάστημα.
Δραστηριότης ὡς ἡ τοῦ Φλαμμαριῶνος σπανίως
ἀπαντᾶται· τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα ἔργα αὐτοῦ
ἀποτελοῦν βιβλιοθήκην ὀλοκλήρον, οἱ δὲ μὴ γνωρίζον-
τες αὐτὸν προσωπικῶς καὶ κρίνοντες ἐκ τῆς μεγάλης
φήμης καὶ τῆς πληθῆος τῶν συγγραμμάτων του, φαν-
τάζονται αὐτὸν γέροντα λευκότριχα, κεκυρωμένον
ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἐτῶν, ἐνῶ μόλις ἄγει τὸ πεντη-
κστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἐργάζεται εἰσέτι
ὅσον τέσσαρες τοῦλάχιστον νέοι, ἀκμαῖος καὶ ἰκανὸς
νὰ παραγάγῃ πολλά καὶ σπουδαῖα ἀκόμη ἔργα.
Ἰδρυτὴς τῆς ἐν Παρισίοις «*Ἀστρονομικῆς Ἑται-
ρίας*» εἶνε ἡ ψυχὴ αὐτῆς θυσιάζων πολλὰς ὥρας
τῆς ἡμέρας ὑπὲρ ταύτης, ἐνῶ συγχρόνως ἐκδίδει τὴν
Ἀστρονομίαν, τὸ παγκόσμιον ἀστρονομικὸν περιο-
δικόν, συγγράφει ὀγκώδεις τόμους, στέλλει ἐπιστη-

μονικὰ ἄρθρα τακτικῶς εἰς ἐφημερίδας καὶ περιο-
δικὰ τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἰσπανίας, Ἀμερικῆς
καὶ ἄλλων χωρῶν, ἀλληλογραφεῖ μετὰ τῶν διαπρε-
πεστέρων ἐπιστημόνων ὅλου τοῦ κόσμου, ἐκδίδει τὴν
Ἀστρονομικὴν Ἐπετηρίδα καὶ διευθύνει τὸ ἐν Ju-
visy πλησίον τῶν Παρισίων ἰδιόκτητον Ἀστερο-
σκοπεῖον του! Ἐργασία ποικίλη καὶ κολοσσαία ἰκανὴ
ν' ἀπορροφήσῃ ἐξ ὀλοκλήρου οὐχὶ ἓνα ἀλλὰ πολ-
λοὺς ἐπιστήμονας δραστηρίους καὶ ἀκμαίους. Καὶ
ὅμως κατορθοὶ μόνος ὅλα αὐτὰ· τὸ μυστικόν του
ἐγκεῖται ἐν τῷ ἀρχαίῳ ῥητῷ φειδου χρόνου. Οὐ-
δέποτε ὁ Φλαμμαριών χάνει τὸν καιρὸν του εἰς ἀε-
ρολογίας· σχετίζεται, συζητεῖ, ὀμιλεῖ, ἀκούει, συν-
εργάζεται μετὰ τινος ἐφ' ὅσον ἔχει νὰ μάθῃ ἢ νὰ
πράξῃ τι ἄξιον λόγου μετ' αὐτοῦ· σπουδαιολογεῖ καὶ
ὅταν παίζει, καὶ ὅταν σπουδάζῃ καὶ ὅταν γευμα-
τίζει. Εἰς τὰ γεύματα καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐσπερίδας,
του οἱ προσκεκλημένοι αὐτοῦ εἶνε πάντοτε ἄνθρω-
ποι ἰκανοὶ νὰ εἰπωσιν ἢ ἐκτελέσωσι νέον τι σπου-
δαῖον καὶ ἄξιον λόγου· συνήθως δὲ δίδει ἐσπερίδας
ἐν αἷς συγκεντροῦνται πλείστοι ἐπιστήμονες, οἵτινες
διὰ τερπνῶν πειραμάτων καὶ ποικίλων ὀμιλιῶν ἐκ
τῶν τελευταίων ἀνακλύψεων τῆς ἐπιστήμης τέρ-
πουσι καὶ διδάσκουσιν ἀλλήλους.

Ὁ Φλαμμαριών ἔχει ἰδιόκτητον Ἀστεροσκοπεῖον
ἐντὸς τοῦ ὠραίου καὶ μεγάλου κτήματος αὐτοῦ ἐν
Juvisy πλησίον τῶν Παρισίων, ὅπερ συντηρεῖ ἰδίᾳ
δαπάνῃ ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶνε δῶρον μεγάλης ἀξίας,
ὅπερ ἐδώρησεν αὐτῷ εἰς τῶν ἀπειρῶν καὶ φανατι-
κῶν θαυμαστῶν του. Διὰ τῶν παγκοσμίου διαδό-
σεως ἔργων του ὁ Φλαμμαριών οὐ μόνον διάσημος
καὶ πλούσιος ἔγενεν, ἀλλ' ἀπέκτησε πλείστους εἰ-
λικρινεῖς θαυμαστάς, λατρεύοντας αὐτὸν ὅσον καὶ
τὴν ἐπιστήμην τὴν ὁποίαν τοῖς μετέδωκεν. Ὑπάρ-
χουσι πλείστα ἀνέκδοτα δεικνύοντα τὸν βαθμὸν τῆς
λατρείας, ἧς ἀπολαύει πανταχοῦ τοῦ κόσμου, λα-
τρείας, ἧτις οὐχὶ σπανίως ἐκδηλοῦνται διὰ τῶν μᾶλ-
λον ἀπροσδοκῆτων καὶ ἐκκέντρων πράξεων. Χαρα-
κτηριστικὸν τούτου ἀποτελεῖ ἡ παράξενος καὶ ὅλως
πρωτότυπος κληρονομία, ἣν ἐκληροδότησεν αὐτῷ
πρὸ τινος ἰδιόρρυθμος κυρία φίλη του, ἐν Παρισίοις
ἀποθανοῦσα. Ἀφοῦ ἐφ' ὅσον ἔζη ἐτέρεπετο ἐκ τῶν
θεληγῆτρων τῆς συνομιλίας καὶ τῶν γνώσεων τοῦ
πνευματώδους ἀστρονόμου, εἰς ἀνάμνησιν καὶ εἰς
ἐνδειξὴν θαυμασμοῦ ἐκληροδότησεν εἰς αὐτὸν διὰ
διαθήκης ὅ,τι πολυτιμότερον ἐνόμισεν ὅτι εἶχε, τὸ
δέγμα της, ὅπως δι' αὐτοῦ δέσῃ τὴν *Οὐρανίαν* του
ὁ προσφιλὴς αὐτῆς συγγραφεύς.

Καὶ μόνη ἡ διὰ τῆς ἐκλαϊκεύσεως τῆς ἐπιστήμης
κολοσσαία ἐργασία αὐτοῦ θὰ ἤρκει, ὅπως ἐξασφα-
λίσει εἰς τὸν Φλαμμαριῶνα σπουδαῖαν θέσιν καὶ λαμ-
πρὸς τίτλους. Ἀλλ' αἱ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ὑπηρε-
σίαι τοῦ ἐξόχου ἐκλαϊκευτοῦ δὲν περιορίσθησαν
εἰς τοῦτο μόνον· δὲν συνετέλεσεν ἀπλῶς εἰς ἐξάπλω-
σιν καὶ διάδοσιν αὐτῆς, εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ πρὸς
αὐτὴν ἐνθουσιασμοῦ ὅλου τοῦ κόσμου, εἰς ἰδρυσιν
ιδιωτικῶν καὶ δημοσίων Ἀστεροσκοπεῖων, εἰς σύ-
στασιν ἐπιστημονικῶν ἐταιριῶν εἰς πλείστα μέρη
τοῦ κόσμου, εἰς πλουτισμὸν τῶν Ἀστεροσκοπεῖων
δι' ἰσχυρῶν ὀργάνων καὶ εἰς ἐπιτυχίαν τῶν ἄλλων

πρὸς τὴν ἐπιστήμην ὑπηρεσιῶν, ἀλλ' ἔχει νὰ ἐπιδείξη λαμπρὰς ἀτομικὰς ἐργασίας, καθαρὰς συμβολὰς αὐτοῦ πρὸς πρόοδον ἄμεσον τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς. Ἡ περὶ "Ἀρεῶς τελευταία μεγάλη μονογραφία αὐτοῦ, ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐπιστημονικὸν μνημεῖον, ὅπερ μόνη ἡ ἐπιμονή, ἡ πολυμάθεια καὶ ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Φλαμμαρῖωνος ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ. Τὸ ἔργον τοῦτο, κατὰ τὴν ὁμόφωνον κρίσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, προώριστα νὰ προσφέρῃ μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἀστρονόμους τοὺς τε συγχρόνους καὶ τοὺς μέλλοντας.

Πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ὁ φιλόσοφος Σενέκας ἔγραφεν: « Ἡ δαφίλιος καὶ ὁ κολοφῶν τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐγκρίεται εἰς τὸ νὰ καταφρονήσῃ πᾶσαν ταπεινὴν ἐπιθυμίαν. νὰ ἀνέλθῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ διεισδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως. "Ὅταν ἀνυψωθῆς εἰς τὰς ὑψηλὰς ταύτας σπουδάς, θὰ ὑπομειδιάσῃς διὰ τὰς ἀνθρωπίνας μάχας λέγων: 'Ἐξελιγμοὶ μυρμηκῶν, μεγάλαι κινήσεις εἰς μικρὸν διάστημα! Ὑπάρχουσιν ἐκεῖ ἐπάνω ἄπειροι χώροι, ἃς ἡ ψυχὴ ἡμῶν δύναται νὰ κατακτήσῃ, ἀρκεῖ νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτῆς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέραν ὕλην, καὶ καθαρὰ ἀπὸ πάσης κηλίδος, ἐλευθέρᾳ παντός κωλύματος, νὰ εἶνε ἀξία νὰ πετάσῃ ἕως ἐκεῖ».

Πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας ἀνά τὸν κόσμον σύμπαντα, ὁ Φλαμμαρῖων εἰργάσθη κ' ἐργάζεται ὅσον ὀλίγοι.

Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΜΕ ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Τὸ βοσκόπουλο

Τὸ μέρος ποῦ εἶτανε χτισμένο τὸ ζωκλήσι τοῦ Ἁγίου Τρύφωνα δὲν εἶταν καὶ μέρος ποῦ νὰ πῆς τ' ἔβλεπες καὶ τρελλαίνουσον. Μῆτε δέντρα τριγύρω, μῆτε νερὰ, μὰ μῆτε καὶ χωράφια! Στεινὴς ὅσες ἤθελες παραπάνω, κατὰ τὸ βουνό, μὰ κοντὰ στ' ἀκρογιαλὴν, γύρω στοὺς ξερούς τοίχους τοῦ ρημοκκλησιοῦ, ἀμέτρητες λυγαριές. Καταστάλαζαν ὡς φαίνεται ἐκεῖ κάτω τὰ νερὰ τοῦ βουνοῦ, κρυμμένα μέσα στὸ χῶμα, καὶ τὶς θέρειναν ἐκεῖνες τὶς λυγαριές. Ὑστερα εἶταν ἡ χαριτωμένη ἀκρογιαλιὰ, ὅλο χαλίκια, καὶ κατόπι ἡ θάλασσα.

Τίποτις ἀσυνείηστο. Λυγαριές, βουνό, θάλασσα. Κι ὡς τόσο, ὅταν ὅλο τὸ χωριὸ μαζεύονταν ἐδῶ νὰ λειτουργηθῇ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, τί μορφιά, καὶ τί γλύκα! Συνεΐθιζα ν' ἀνεβαίνω καὶ νὰ στέκουμαι ἀπὸ λίγο μακριὰ, καὶ νὰ βλέπω τὴν ἀξέχαστη ἐκείνη τὴ ζωγραφιά, τὰ χίλια χρώματα τῶν στολισμένων μας χωριανῶν, μέσα στ' ἀστέγο ρημοκκλησίᾳ ὅσοι χωροῦσαν κ' οἱ ἄλλοι ὀλοτρόγυρα. Ἄκουγα καὶ τὶς ψαλμωδίες ἀπὸ μακριὰ, ἔβλεπα καὶ τὸν καπνὸ τοῦ θεμιατοῦ ν' ἀνεβαίνει καὶ νὰ σκορπιέται σιγὰ σιγὰ ἀνάμεσα στὰ κλωνιά τοῦ μόνου δέντρο ποῦ μισοσκέπαζε τὸ ζωκλήσι, — ἃς τὸ ποῦμε δέντρο κι αὐτό! Μιὰ ἀργιλιὰ, ἡ μισὴ ξερὴ, κ' ἡ ἄλλη μισὴ σὲ ἀδιάκοπο ψυχομαχητὸ, ἃς εἶναι καλὰ τὸ ἄλλας ποῦ τὴν περεχοῦσαν τὰ μελτέμια κ' οἱ τρχιμουτάνες, —

αὐτὸ εἶταν τὸ δέντρο ποῦ ἔβλεπες λίγο ἀψηλότερα ἀπὸ τὶς λυγαριές. Κοντὰ μου εἶχα κι ἄλλη μουσικὴ, τῶν κορδαλῶν τὰ τραγούδια.

Ὁ ἥλιος δὲν κατέβαινε στὴν παράμερην αὐτὴ κώχη ὡς τ' ἀπολείτουργο. Εἶχε κι αὐτὸ τὴ γλύκα του, νὰ βλέπῃς μιὰ λάκερη ὥρα χρυσαμένα τὰ κορφοβούνια, καὶ νὰ προσκυνᾷς μέσα στὴν πρωϊνὴ τὴ δροσιά.

Καθὼς στέκουμαι ἐκεῖ, καὶ μάζευα μὲ τὰ μάτια μου, μ' ὅλη μου τὴν ὑπαρξήν, τὶς παρθένας ἐκεῖνες μορφιές, κοιτάζω ἕνα παιδάκι καὶ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ βουνό, καὶ στέκεται κι αὐτὸ ἀπὸ λίγο μακριὰ, ν' ἀκούσῃ τὴ λειτουργία. Στήλωσα τὰ μάτια μου σ' αὐτὸ τὸ παιδί χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Εἶταν ὅσο θέλετε φτωχικὰ ντυμένο, ὡς καὶ ξυπόλητο εἶταν, καὶ ξεσκουφωτο. Ἐνα κοντὸ βρακάκι τοῦ ἄφινε τὰ πόδια, ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω, ὀλόγυμνα· μὰ τὶς χυτὲς καὶ χνουδωτὲς ἐκεῖνες τὶς ἄντζες, ποῦ ὁ ἥλιος τὶς εἶχε κάμει σὰν μπρούντζο, μποροῦσε μὰ τὴν ἀλήθεια νὰ τὶς ζουλέψῃ καὶ βασιλόπουλο. Ἐτσι καὶ τὰσκέπαστο τὸ κεφάλι, μὲ τὰ γλυκοξάνθα τὰ σγουρὰ, μὲ τὸ κανονικὸ του τὸ πρόσωπο, τὴν ἀψεγάδιαστη μύτη, τὰ ζωρὰ μάτια, τὰ χεῖλη τὰ παχουλούτσικα. Στάθηκε ἐκεῖ σὰν ἀγαματάκι, καὶ λυγισμένο καθὼς εἶχε τὸ στοργυλὸ τοῦ λαιμοῦ, μ' ἔκαμε καὶ φαντάζομαι τὰ πρωτότυπα ποῦ μελετοῦσαν οἱ μεγάλοι μας οἱ τεχνίτες, κ' ἔλεγα πῶς μένει ἀκόμα τὸ ἴδιο γένος, ἡ ἴδια φυλὴ.

Πῆγα κοντὰ στὸ παιδί, δὲ βάσταξα. Τὸ ρώτηξα ποῦθε ἔρχεται, τίνος εἶταν. Εἶταν τῆς Δεξερωποῖας τῆς χήρας ἀγόρι, ἀπὸ τὸ χωριουδάκι στὴν πίσω ράχη τοῦ βουνοῦ, καὶ φύλαγε τὰ γίδια τοῦ δὲ θυμοῦμαι τίνος ἀφέντη. Τοῦ ἔδωσα μιὰ πεντάρα, τὴν πῆρε μὲ συστολή, καθὼς καὶ μὲ συστολή μοῦ μιλοῦσε.

Ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησιά, κατεβήκαμε στ' ἀκρογιαλὴν, ἔσιμξα μὲ τοὺς δικούς μου, πῆγαμε κάτω ἀπ' ἕνα βράχο, μαζέψαμε ξυλαράκια, ἀνάψαμε φωτιά, ψήσαμε καφέ, βγάλαμε τὰ φταζυμῆτικα τὰ παξιμάδια, προγεματίσαμε. Ὑστερα, ἐκεῖ ποῦ ρίχταμε χαλίκια στὴ θάλασσα καὶ μιλοῦσαμε, λέγω ἐνός φίλου μου, ποῦ εἶταν κατιτὶ στὸ δικό μας χωριό: — Εἶδα ἐν' ἀγοράκι σήμερα ἐκεῖ στοῦ βουνοῦ τὴ ραχοῦλα, ποῦ πρέπει νὰ τὸ πάρῃς ἀπὸ τὰ γίδια. Εἶνε κρῖμα ἕνα τέτοιο παιδί νὰ χαθῇ στὰ βουνά. Θὰ τὸ βρῆς λίγο ντροπαλὸ, μὰ εἶναι ξυπνὸ· πάρε το καὶ δὲ μετανοιώνεις. Βάλτο σκολεῖο δυὸ τρία χρόνια, κ' ὕστερα πάρ' το στὸ μαγαζί. Θὰ πιᾶσῃ τὸπο.

Μ' ἄκουσε ὁ φίλος, βρῆκε τρόπο καὶ τὸ πῆρε τὸ παιδί.

Ὑστερ' ἀπὸ χρόνια πολλὰ, γυρίζοντας ἀπὸ τὴ ξενιτιὰ στὸ χωριὸ μου, στάθηκα μερικὲς ὥρες στὴ χώρα νὰ συχάσω, καὶ νὰ βρῶ καλὸ ἄλογο. Ἐκεῖ ποῦ καθοῦμαι μέσα στὸ μαγαζὶ ἐνός φίλου, ἔρχεται μπρὸς μου ἕνα παλλικάρι ὡς ἐκεῖ ἀπάνω, ποῦ ἡ μορφία του κ' ἡ πρόσχαρὴ του ὄψη μὲ ξάφρυνε.

— Ἐγὼ εἶμαι τὸ βοσκόπουλο ἐκεῖνο, μοῦ λέγει, ποῦ ἀντάμωσες στὸν Ἅγιο Τρύφωνα.

Ἄν καὶ εἶχα ξεχασμένη τὴν ἱστορία, ξαναγύρισε ἀμέσως στὸ νοῦ μου, καὶ σηκώθηκα καὶ τὸν